

Przyroda w zintegrowanym nauczaniu specjalnym

Anna Koźba¹

Na przestrzeni dziejów powstawały i zanikały różne propozycje i idee dotyczące nauczania dzieci i młodzieży. Upadek systemu tradycyjnej szkoły herbartowskiej rozpoczął nową erę w dydaktyce. Wielu reformatorów zgłaszało swoje propozycje zmian w ogólnej wizji Nowego Wychowania. Wśród tych, których koncepcje i idee przetrwały do dziś znajduje się O. Decroly oraz C. Freinet [1-5]. Ich idee stanowiły bunt przeciwko panującej scholastyce szkolnej, postulowały realizację idei aktywnej szkoły opartej na wielostronnej aktywności uczniów, ich zainteresowaniach i potrzebach rozwojowych, a więc zdecydowanie przeciwstawiały się tradycyjnemu encyklopedyzmowi. Wszelkie działania skierowane zostały na odkrywanie możliwości ucznia, stwarzanie mu szansy odniesienia sukcesu, ułatwianie wielostronnego i wieloaspektowego poznawania świata i rządzących nim prawidłowości, „przygotowanie do życia przez życie”. Realizację tych idei na gruncie szkoły polskiej możemy odnaleźć w programach początkowych klas szkoły podstawowej oraz w programach dotyczących kształcenia specjalnego – tworzą one tzw. metodę ośrodków pracy [4,7]. Pomaga ona dziecku poznać treści programowe możliwie wszechstronnie – obserwować, porównywać, wyodrębniać cechy, aby na końcu skonkretyzować swoje przeżycia w formie szeroko rozumianej ekspresji. W wyższych klasach szkoły podstawowej czy gimnazjum natłok treści i brak czasu, niestety, nie pozwala nauczycielowi na luksus takiego nauczania. Jednakże jego elementy przeniesione zostały do koncepcji ścieżek edukacyjnych oraz na lekcje przyrody, gdzie ideą było właśnie integrowanie celów z zakresu wiedzy, umiejętności i postaw.

Proces wychowania i nauczania sprowadza się do racjonalnego, programowego i planowego kierowania spontaniczną działalnością dziecka przejawiającą się w pracy i zabawie. Z tak rozumianego wychowania i kształcenia wynikły postulaty akcentowane we freinetow-

¹ Anna Koźba, mgr – Specjalny Ośrodek Szkolno-Wychowawczy w Kielcach.

skiej koncepcji pedagogicznej. Idee Freineta opierały się na trzech filarach: swobodzie, naturalności i ekspresji. Aktywność twórcza jest naturalnym nośnikiem energii dziecięcej. Kierując nią i działaniami na niej opartymi można nie tylko doskonale uatrakcyjnić zajęcia, ale też łatwo osiągnąć projektowane cele. W pedagogice Freineta oraz ośrodkach pracy Decrolyego treści nauczania czerpie się ze środowiska społeczno-przyrodniczego. Dziecko poznaje środowisko od najbliższego otoczenia – domu, szkoły poprzez najbliższą okolicę, miasto, region, kraj ojczysty. Przyroda jest tematyką, która umożliwia skupianie wokół siebie treści różnych nauk. Ucząc przyrody możemy równocześnie w prosty sposób pokazać i wyjaśnić zależności fizyczne, chemiczne i matematyczne otaczającego nas świata, wyrażać swoje wrażenia i odczucia w ekspresji pisanej lub plastycznej... Przy okazji zajęć można z powodzeniem realizować cele zarówno kształcące jak i wychowawcze, ucząc poszanowania dla świata oraz umiejętności wspólnej pracy.

W procesie nauki szkolnej istnieje wiele okazji do różnych form ekspresji dzieci zarówno werbalnej, jak i niewerbalnej. Jedną z form ekspresji niewerbalnej jest ekspresja plastyczna uznawana za najpowszechniejszą z form wyrazu nie tylko w szkole specjalnej. Wytwór plastyczny staje się komunikatem, a proces twórczy jest ekspresją i transformacją doświadczanej rzeczywistości społecznej i przyrodniczej.

Nauczanie to sztuka rozbudzania ciekawości. Ciekawość świata, chęć jego poznawania jest naturalną siłą wyzwalającą aktywność u dzieci będących na różnych etapach rozwoju. Im więc będzie więcej bodźców uaktywniających ucznia, pobudzających jego aktywność, zachęcających do działania, tym wyniki aktywności będą bardziej efektywne. Wewnętrzna motywacja dopinguje dzieci do podjęcia nowego zadania i zmierzenia się z nim. Bez niej, bez wiary, że praca ma sens efekt aktywności byłby nikły, a satysfakcja wątpliwa. W klasie freinetowskiej każdy wytwór ucznia spotyka się z należnym mu szacunkiem powodującym, iż wszyscy starają się wykonać pracę możliwie najlepiej. Uczniowie zdają sobie sprawę, że ich prace nie zostaną zapomniane i odłożone do szuflady, ale że będą wykorzystane do innych działań.

W pracy została przedstawiona propozycja nauczania o przyrodzie „na sposób Freineta” w szkole specjalnej. W pedagogice Freineta element współpracy szkoły ze środowiskiem naturalnym zajmuje jedno z naczelných miejsc. Zaleca on, bowiem, organizowanie nauczania i wychowania w ścisłym kontakcie z otaczającym tzw. żywym środowiskiem przyrodniczym i społecznym [2, 3, 7]. Ów kontakt szczególnie

ważny jest w przypadku dzieci upośledzonych, gdyż sprawia radość, rozbudza ciekawość, pozwala na wielozmysłowe poznanie świata. W koncepcji Freineta, podobnie jak w programie szkoły specjalnej kładziony jest nacisk na to, by nigdy nie wychodzić w nauczaniu czy wychowaniu od z góry ustalonych zasad lecz zawsze od doświadczenia. Program kształcenia szkoły specjalnej zakłada m.in.: poszerzanie wiedzy o środowisku przyrodniczym; wzbogacanie wiadomości na temat charakterystycznych pór roku oraz wyrabianie umiejętności obserwacji zjawisk atmosferycznych; kształtowanie przyjaznego stosunku do ptaków, zwierząt, roślin, itp. Środowisko naturalne ma pomagać w wyzwalaniu aktywności i zainteresowań dziecka, być źródłem inspiracji.

Poniżej przedstawione tabele prezentują koncepcję realizacji dwutygodniowego cyklu zajęć jakie zostały przeze mnie przeprowadzone w I klasie SOSW w Kielcach. Szczególną uwagę zwrócono na możliwości twórczej aktywności opartej na filarach pedagogiki Freineta, a tkwiące w uczniach klas początkowych szkoły specjalnej. Celem zajęć było utrwalenie wiadomości i przywołanie wrażeń jakie towarzyszyły dzieciom podczas jesiennych zajęć w lesie i na łące oraz zmobilizowanie uczniów do podjęcia swobodnej aktywności plastycznej związanej z tematem.

W prowadzonej przeze mnie klasie, nauczyciel odgrywał rolę inspiratora podejmowanych przez dzieci zadań. Uczniowie wspaniale współpracowali w grupie, a w trakcie pracy oczekiwali ode mnie jedynie wsparcia słownego, pochwały. Ich prace uczyniły wystrój klasy, bardzo oryginalnym, niepowtarzalnym i bliskim sercu dzieci, gdyż był samodzielnie przez nie wykonany. Stworzyliśmy razem niekonwencjonalne i nieszablonowe dekoracje sali na każdą porę roku (przykład: zdjęcie 1).

Uważam, że niezależnie od wieku dzieci oczekują od nauczyciela akceptacji takich jakimi są, z ich zdolnościami, zaletami ale i niedoskonałościami... Powinien więc on w każdym dziecku znaleźć coś za co można je szczerze pochwalić. Indywidualne podejście do ucznia zwraca uwagę na wartość każdej jednostki. Kształcąc sposób optymistycznego patrzenia na świat przyroda przychodzi z wielką pomocą: nie ma w niej bowiem zjawisk przypadkowych, wszystko ma cel i znaczenie, jest potrzebne, nawet cierni. Wykorzystując każde zjawisko, każdą sytuację do wywołania zaciekawienia, zainteresowania u swoich podopiecznych, możemy zmotywować uczniów do podjęcia działania.

Uważam, że należy tak organizować kształcenia i przygotowywać zajęcia, aby każde dziecko, niezależnie od wieku, szkoły, programu, miało szansę pokazać na co je stać. Z przeprowadzonych obserwacji wynika, że szczególnie nauczyciele szkół specjalnych doskonale rozumieją wagę przeprowadzania zajęć w terenie, odnoszenia się do naturalnych obiektów, okazji i zjawisk, w więc żywej przyrody. Doceniają oni ich wartość w kształceniu dzieci. Owe częste zajęcia w terenie oraz prawdziwe okazy wytworów przyrody podczas zajęć w klasach, pozwalają dzieciom lepiej poznać i utrwalić zdobytą wiedzę, oraz wykazać się swoimi możliwościami manualnymi podczas wykonywania prac plastycznych na temat omawianego zjawiska.

Poniżej przedstawiam tabelę omawiającą poszczególne dni pracy na zajęciach w kolejnych dniach ośrodka **Jesienna pogoda**. Liczył on 4 dni i obejmował tematy: **chmury** (1 dzień), **deszcz** (2 dni), **wiatr** (1 dzień).

Bibliografia:

- [1] Dąbrowska T.E., Wojciechowska-Charlak B., *Między praktyką a teorią wychowania*, UMCS, Lublin 1996.
- [2] Dobosiewicz S., *C.Freinet i jego system nauczania i wychowania*, „Nowa Szkoła” 1/57.
- [3] Freineta C., *O szkołę ludową*, PAN, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1976.
- [4] Konińska A., Polak A., Żizka D., *Uczę metodą ośrodków pracy*, WSiP, Warszawa 1999.
- [5] Kupisiewicz Cz., *Podstawy dydaktyki ogólnej*, POW „BGW”, Warszawa 1996.
- [6] Puślecki W., *Wspieranie elementarnych zdolności twórczych uczniów*, WSP, Opole 1994.
- [7] Semenowicz H., *Materiały pomocnicze dla nauczycieli wdrażających techniki Freineta*, IKNiBO, Warszawa-Rembertów 1973.
- [8] Stawicka B., *Ekologia mieszcucha*, Źródło, Łódź 1998.

Temat ośrodka: Jesienna pogoda

temat dnia	środki dydaktyczne	kształcenie zintegrowane – wielokierunkowa działalność edukacyjna
chmury	<ol style="list-style-type: none"> zdjęcia przedstawiające chmury karton brystol blok techniczny farby 	<p>Wielokierunkowa działalność edukacyjna</p> <ol style="list-style-type: none"> Zagadka: Chodzi po niebie mała lub duża, gdy skryje słońce - świat się zachmurza. Przyjrzenie się niebu za oknem i rozmowa na temat oglądanych chmur Oglądanie zdjęć przedstawiających chmury Indywidualne malowanie chmurki na kartonie Ćwiczenia ruchowe: Zestaw XXX ćw.1, 2, 3 (Właznik) – zwrócenie uwagi na ćwiczenia mięśni ramion i nóg Wspólne malowanie wielkiej chmury na brystolu Zagadka: Chociaż nie jest ptakiem, gubi białe piórka. Po niebie wędruje, nazywa się ...
deszcz (2 dni)	<ol style="list-style-type: none"> nagranie piosenki „Zła pogoda” i innych piosenek o zbliżonej tematyce ok. 30 kropeł deszczu wyciętych z białego kartonu (ok. 7 dużych i 20 mniejszych) 	<p>Dzień 1. Określenie przedmiotu działalności</p> <ol style="list-style-type: none"> Zagadka: O szyby dzwoni, gdy chmura łączy roni. Zabawa ruchowa: Powódź <p>Wielokierunkowa działalność edukacyjna</p> <ol style="list-style-type: none"> Wysłuchanie piosenki „Zła pogoda” (słowa: Krystyna Czarotorska; muzyka: Krystyna Kwiatkowska-Marczyk) <ul style="list-style-type: none"> omówienie jej oraz próba śpiewu wraz z podkładem muzycznym Rozmowa na temat ubioru i zachowania ludzi podczas deszczu zakończona przeczytaniem przez nauczyciela wiersza „Kalosze” (Krystyna Pluto „Szumią szuwarzy”) i omówieniem go Zabawy matematyczne z wykorzystaniem wyciętych z kartonu kropli deszczu w możliwym dla każdego dziecka zakresie

	<ol style="list-style-type: none"> 3. farby 4. igła z nitką 5. 3 różnej wielkości i o różnej kolorystyce parasolki 6. stary parasol 7. szary papier 8. szpilki 9. kolorowa bibuła 10. konturowy rysunek parasolki 11. klej 	<ol style="list-style-type: none"> 4. Ćwiczenia ruchowe: Zestaw LVII (Właźnik) <ul style="list-style-type: none"> • ćwiczenia wyprostne: Pada deszcz • ćwiczenia mięśni brzucha: przechodzimy nad kałużą • marsz w rytm piosenki ze śpiewem 5. Malowanie odpowiednim kolorem farby kropli deszczu (w pracy uczniom towarzyszy cichy podkład muzyczny składający się z piosenek dla dzieci) 6. Połączenie nitką kropli z wykonaną wcześniej chmurą (praca z pomocą nauczyciela) 7. Ekspozycja wspólnie wykonanej deszczowej chmury 8. Przypomnienie piosenki „Zła pogoda” i wspólne jej odśpiewanie <p>Dzień 2. Wielokierunkowa działalność edukacyjna</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Zagadka: Gdy otwarty trzymasz w dłoni, wtedy cię przed deszczem chroni. 2. Prezentacja przyniesionych przez nauczyciela parasolek 3. Ćwiczenie umiejętności otwierania i zamykania parasolki (zwrócenie uwagi na bezpieczeństwo podczas wykonywania czynności) 4. Przypomnienie piosenki „Zła pogoda” 5. „Wesoły parasol” - malowanie kolorowymi farbami parasolki pokrytej szarym papierem (w pracy uczniom towarzyszy cichy podkład muzyczny składający się z piosenek dla dzieci) 6. Zabawa do opowieści ruchowej: Spacer w deszczu 7. Ćwiczenia sprawności mięśni dłoni i palców – zwijanie kulek z kolorowej bibuły 8. Kolorystyczne segregowanie wykonanych kulek 9. Wyklejanie konturu parasolki wykonanymi kulkami
wiatr	<ol style="list-style-type: none"> 1. piórka 2. kulki z bibuły 3. kartki papieru 4. kolorowe kredki 	<p>Wielokierunkowa działalność edukacyjna</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Zagadki tematyczne: <ul style="list-style-type: none"> • Unosi szybowce, popycha żaglowce, obraca wiatraki – siłacz z niego taki! • Choć go nie widać, znać, że siłę ma. Łamie w gniewie drzewa, chmury niebem

	<ol style="list-style-type: none">5. świece6. wykonane na wcześniejszych zajęciach deszcz7. ilustracje zniszczeń po wicherze8. krótki film na temat wicher i powodowanych przez nie zniszczeń9. książeczki do kolorowania	<ol style="list-style-type: none">gna.2. Zestaw ćwiczeń LIV (str. 181, Właźnik):<ul style="list-style-type: none">• drzewa kołyszące się na wietrze• wiatr strąca liście z drzew• wiatr i liście• grabienie liści• skaczemy i rozrzucamy zgrabione liście2. Prezentacja pomocy przygotowanych na zajęcia (1-3,5-6)3. Zabawa ćwicząca siłę oddechu: przesuwanie przedmiotów po ławce przez każdego z uczniów, zdmuchiwanie świec...4. Rozmowa z dziećmi na temat wiatru i szkód jakie może on wyrządzić, oglądanie ilustracji (filmu) obrazujących niszczycielską działalność wiatru5. Zabawa do opowieści ruchowej: Spacer<ul style="list-style-type: none">• idziemy na spacer w piękną, słoneczną, bezwietrzną pogodę• idziemy, gdy wieje słaby wiatr• idziemy, gdy szaleje wichura
--	---	--

Zdjęcie 1.
Praca uczniów
będąca wynikiem wspólnych działań
na zajęciach
oraz podsumowująca ośrodek
Jesienna pogoda

